

YEREL YÖNETİMLER KENTLERİMİZİN YAŞAM KALİTESİNE NASIL KATKIDA BULUNMALIDIR?

Prof. Dr. Fahriye Hazer SANCAR

Colorado Üniversitesi Öğretim Üyesi, ABD

Yaşam kalitesi ve “yaşanabilirlik” ifadelerini pek çok uluslararası (Örn: Avrupa Birliği Mekansal Gelişme Raporu), ulusal (Örn: İngiltere Başbakan Yardımcılığı Yaşanabilirlik Raporu) ve yerel örgütlerin (Örn: Melbourne Kenti Yaşanabilirlik Ölçütleri) strateji bildirimlerinde görüyoruz. Bu bildirimlerde yönetim sorumluluğu olan kurumların birincil görevinin kentsel yaşam kalitesini yükselterek kamunun yaşam koşullarını iyileştirmek olduğu varsayılmıştır. Gene çok sayıda belediye ve benzeri kuruluş, kendisine özel “kentsel yaşam kalitesi” tanımına dayanan plan, politika ve stratejiler geliştirme çabasında olduğunu duyurmakta. Yapılan çalışma, plan ve uygulamalara topluca baktığımızda, yaşanabilirlik ifadesinin yeni bir dünya görüşünün parçası olduğunu ve temelinde birbiriyle uyumlu

evrensel bilgi ve değerlere dayanan üç kavramın bulunduğunu söylememiz mümkün. Bu kavramları sürdürülebilirlik, yer ve katılımlı demokrasi olarak tanımlayabiliriz. Burada yaşanabilirliğin bu üç kavramın birlikte değerlendirilip uygulanması sonucunda elde edilebilecek bir gerçeklik olduğundan yola çıkarak yerel yönetimlerden bu bağlamda neler beklememiz gerektiğini tartışacağım.

Neden böyle bir kavrama gereksinim

duyuldu? “Yaşanabilirlik” kavramının ortaya atılmasının temelindeki kaygının kamu yararına çalışan kurumların amaç ve uygulamalarının takibi ve denetimi için kullanılabilen ve genellikle ekonomik kavramlara ve parasal ölçütlere dayanan yöntemlerin yetersizliği

olduğunu görüyoruz. Kısacası, gelişmiş toplumlarda gelir düzeyi ve dolayısıyla tüketim kapasitesi yükselen kitlelerin memnuniyet ve mutluluk düzeylerinin aynı ölçekte artmayışı; gelişmekte olan toplumlarda ise, özellikle toplumun gelişmişlik pastasından pay alamayan hatta zarar gören büyük bir kesimi için artmak bir yana azalmakta olması, genişletilmiş yeni bir kavrama gereksinim duyulmasına neden olmuştur. “Yaşanabilirlik” bu gereksinime cevap verme amacını güder. Bu kavramın geniş kabul görmesinin bir başka nedeni ise, gelişmiş toplumlarda seçeneği olan kitlelerin “**nereye yerleşmeli**” sorusuna, yöre ve kentlerin varlıklı tüketici ve/veya yaratıcı üretici çekebilme kaygısıyla nitelikli çevre standartları tutturarak cevap verme isteğidir. Bu kavramın yerel planlama ve yönetim kapsamında neler ifade ettiğini irdelemek için önce 1950'lerden itibaren “toplumsal göstergeler” hareketiyle başlayıp, son on yılda hız kazanan bu arayışta varılan sonuçları kısaca özetlemekte yarar var. Belki de varılan en önemli sonuç, yaşanabilirliğin ekonomik, sosyal, mekansal çevre koşullarının yanısıra bireyin sosyal, psikolojik, kültürel gereksinimlerini de ifade eden çok kapsamlı ve karmaşık bir kavram olduğudur.

Bu konuda çalışan herkesin hem fikir olduğu diğer bir sonuç ise, yaşam kalitesi ve yaşanabilirlik dendiği zaman, bu kavramın en sağlıklı biçimde insanların günlük yaşantısında irdelenmesi gerektiği. **Günlük hayat** daima **belli bir yerde** geçtiğinden, yaşam kalitesinin yerele bağlı olduğu varsayılır, yani yaşanabilirlik yerle ilgili bir değerlendirme olarak karşımıza çıkar. Günlük yaşamların kaliteli olduğu yerler, yaşanabilir yerler olarak nitelendirilirler.

Kentsel yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik kavramı: Yerel ölçekte bireylerin gereksinim ve arzularını ön plana çıkaran politikalar, bölgesel paylaşımı göz önüne almadan ve bağımsız olarak gerçekleştirildiği durumlarda dengesiz büyümeye neden olur ve doğal çevre üzerinde olumsuz etkilere yol açar. Kent parçalarının birbiriyle

etkileşimi ve dev kentlerin diğer yerleşimler ve çevre kaynaklarıyla olan karşılıklı ilişkileri, yerel yönetimlerin esgüdümlü hareket etmelerini gerektirir. Aksi takdirde, sağlanan yaşam kalitesini uzun dönemde sürdürmek olanaksızdır. Dolayısıyla, yaşanabilirlik kavramını sürdürülebilirlik kavramından ayrı düşünmemek gerekmektedir. Her iki kavramın birlikte ele

Yaşanabilirlik kavramını sürdürülebilirlik kavramından ayrı düşünmemek gerekmektedir. Her iki kavramın birlikte ele alınarak kentsel yaşam kalitesine yansıtılmasının en çarpıcı örneklerini toplu taşımacılık, yöresel gıda üretimi ve kentsel ekolojiye öncelik veren politikaları uygulamaya koyan kentlerde görmekteyiz.

alınarak kentsel yaşam kalitesine yansıtılmasının en çarpıcı örneklerini toplu taşımacılık, yöresel gıda üretimi ve kentsel ekolojiye öncelik veren politikaları uygulamaya koyan kentlerde görmekteyiz.

Bir yerin yaşanabilirliğini nasıl ölçmeliyiz? Bu güne kadar yapılan çalışmalardan bu soruya net bir cevap bulmak mümkün değil. Genel eğilim, yaşanabilirliğin sosyal, mekansal, ekonomik ve benzeri alt bileşenlerden oluştuğu ve her birinin hem nesnel (objektif) hem de öznel (sübjektif) olarak tanımlanarak ölçülebileceği yönünde. Yani, bir kentin yaşanabilirliğini hem oradaki bireylerle ilgili hem de buldukları ortamla ilgili göstergelere bakarak değerlendirmemiz mümkün. Örneğin, bir kentin ortalama gelir düzeyi suçluluk oranı, çevre kirliliği, bireylerin sağlık durumu, konut, altyapı, sosyal ve kültürel donanım düzeyi gibi özelliklerinin hem doğrudan sayımlarla hem de bireylerden toplanan yanıtlarla ölçülüp elde edilen değerleri bir şekilde (mesela ağırlıklı olarak) toplayarak

elde etmek sık rastlanan bir yöntem olarak karşımıza çıkmakta. Bu çalışmalar, nesnel ve öznel değerlendirmelerin birbiriyle doğrudan ilişkili olmadığını ortaya koymuştur. Nesnel olarak ölçülen iş olanakları, sosyal donanım, mekansal rahatlık, güvenlik, çevre sağlığı (hava-su kirlilik oranları) gibi bileşenler, bireylerce buldukları sosyal gruplara (yani gelir düzeyine, kültür ve yaşam tarzına), kişisel deneyimlerine ve beklentilerine bağlı olarak farklı biçimlerde algılanabilmektedir. Bu çeşitlilikten dolayıdır ki, yaşanabilirliğin hangi alt bileşenler ölçülerek

Burada özetlediğim yaşanabilirlik anlayışı, kentsel yapılaşma süreçlerine halihazırda hakim olan her ne pahasına olursa olsun rant yükseltme, yandaş kayırma ve kısa dönemli politik fayda sağlama amaçlı uygulamalara aykırı düşmektedir.

değerlendirildiği, hedef kitleye ve amaçlarına bağlı olarak, pek de belirgin ve saydam olmayan biçimlerde değişebilmektedir. Yani sosyal ve mekansal eşitsizliklerin ve kültürel farklılıkların keskin olduğu kentlerimizde, kent genelinde ölçütler saptamak anlamlı olmayabilir. Buna karşılık, yaşam kalitesini sınırlı yerel alanlarda (mesela ilçe veya mahalle ölçeklerinde) tariflersek, böyle bir uygulama kentin bütününe göz ardı ederek eşitsizliklerin devamına yol açabilir.

Bir başka olgu da, bu tür bileşenlerin, ister öznel isterse de nesnel olarak ölçülsünler, insanların bir yere ilişkin duydukları memnuniyeti tatminkar biçimde ifade etmemesidir. Yani, yaşam kalitesi değerlendirmeleri ile yaşanabilirlik ölçütleri arasındaki ilişki, bu tür yöntemlerle çözümlenemez. Bu olguya hepimizin aşına olduğu bir örnekle açıklık getirmek mümkün: Kuvvetle bağlı olduğumuz, sevdiğimiz ve orada yaşamaktan mutluluk duyduğumuz bir yerle ilgili pek çok şikayetimiz olabilir; mesela evimiz dar, sokağımız onarıma muhtaç, iş yerine ulaşım meşakkatli olabilir. Arazide ölçüldüğünde veya bize sorulduğunda, bu eksikliklerin ortaya çıkması çok doğaldır. Ama bunlara rağmen, oraya bağlıyızdır ve orasını severiz. Bir yere **kök salma** arzusunun insanlar için doğal bir

gereksinim olduğunu kabul ederek günlük yaşam kalitesi ölçütlerine dahil etmek kolay değildir. Planlama tarihi sevilen pek çok yerin oraları müstesna kılan özelliklerinin “yaşanabilirlik” ya da benzeri bir kavram adına, bilinçli politikalarla yok edildiğine tanık olmuştur. Bu bağlamda sürdürülebilirlik soyut bir kavram olmaktan çıkarak bir yerin orada yaşayanlar tarafından belirlenecek elle tutulur, gözle görülür özgün niteliklerinin devamlılığını sağlayan politikaları öngören ilke olarak tanımlanabilir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, yaşanabilirliğin **1) kimler tarafından, 2) hangi amaca hizmet etmek için ve 3) nasıl** tanımlandığı veya tanımlanması gerektiği en önemli sorular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorulara cevap aramak demek, süreçler ve neticeler arasındaki ilişkiler hakkında evrensel geçerliği olan bilgi ve değerlere başvuracağız demektir. Bir başka deyişle, “yaşanabilirlik” tartışmasında söz sahibi olan katılımcı kimlikleri ve amaçlar konusunda vereceğimiz cevaplar, aynı zamanda yönetim ve kent konusundaki dünya görüşümüzü ortaya koyduğu gibi, yerel yönetimden beklentilerimizi de açıklayacaktır.

Kentsel haklar⁽¹⁾, yaşanabilirlik tartışmasına doğrudan katılım: Kentler toplumsal gelişmenin önderliğini yapan üretken mekanlar olduğu kadar bireylere kendilerini geliştirmek için en fazla imkanı sağlayan ortamları da sunarlar. Hemşehrilerin yaşadıkları kent üzerinde bu imkanlardan faydalanma haklarına kent hakkı diyebiliriz. Kent hakkının başında, kamuyu ilgilendiren kararlara, örneğin yaşanabilirlik konusunda yapılan tartışmalara, doğrudan katılım hakkı gelir. Doğrudan katılım en iyi biçimde yerel düzeyde gerçekleştirilebilir. Fakat, doğrudan katılımı sağlayabilmek için etkin, sorumlu ve bilgili hemşehirlere gereksinim vardır. Yapılan araştırmalar aidiyet duygusu, yere bağlılık ve yer sevgisinin toplumsal etkinliği artırdığını göstermektedir. Buna karşılık kentini tanıyan, ortak yaşamı paylaşabilen ve yakın çevresi ile ilgili yaptırımı olan bireylerde, aidiyet ve kente olan bağlılık ve sevginin daha fazla olduğunu görüyoruz. Yani, yerel katılım ile yerel sorumluluk, bağlılık ve sevgi arasında kuvvetli bir etkileşim var. Bu noktada, homojen kent parçaları (örneğin mahalle) düzeyinde kalan yerel katılımın, yöreler arasında aşırı rekabete ve bir yeri yaparken diğerinin bozulmasına neden olabileceğini; farklılıkları zenginlik olarak değil, “diğerleştirme” aracı olarak görerek, kent genelindeki ortak yaşam anlayışını olumsuz etkileyebileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bütün bunlar da, yönetimde eşgüdümü, daha

⁽¹⁾ Kent hakkı: “Rights to the city”

da önemlisi, katılımcıların kentsel süreç ve oluşumların günlük hayatı nasıl etkilediği konusundaki bilgilere dayanan ortak bir anlayışa sahip olmalarını gerektirir.

Kentsel yaşanabilirlik anlayışı: Yaşam kalitesi ölçütleri yere göre değişeceğinden, yerelde, hemşerilerin doğrudan katılımıyla tartışılması gerektiğini vurguladık. Fakat kent ölçeğinde başarılı olabilmesi için, yerel tartışmaların çeşitliliği birleştirici ortak bir anlayış çerçevesinde gerçekleşmesi gerekir. Böyle bir anlayışa, insan haklarına dayanan değerler ve insan-çevre ilişkileri ve kentsel olgular konusunda evrensel geçerliliği olan bilgiler temel olmalıdır. Evrensel değerlere örnek olarak, kenti etkileyecek her türlü girişim ve uygulamanın doğa ile barışık olması, sosyal bakımdan dışlayıcı olmamasını ve sosyal eşitliğe katkıda bulunmasını talep etmek gerekliliği verilebilir. Bu değerler doğrultusunda kent dokusunun nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda da bazı genellemeler yapabiliriz. Bunların başında, otomobil yerine insana öncelik veren ve temiz, güvenilir toplu taşımacılığa dayanan ulaşım ağı; mahallelerde kente kapalı yerleşimler yerine farklı sosyal katmanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek farklılaşmış konut arzı; günlük işlevlere ve hizmetlere yakınlık; ve doğaya yakınlık gelmektedir. Bu özellikler ve değerler bütünlük bir dünya görüşünü, kentsel yaşanabilirlik anlayışını temsil eder. En iyi örneklerini de geleneksel Anadolu kentlerinde gördüğümüz gibi, 1980li yıllara kadar örneğin Ankara'nın (bazı gecekondu yöreleri dahil) pek çok mahallesinde de bulmak mümkün. Buna karşılık, son yirmi yılda gelişen kentsel doku, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de bu özelliklere sahip değildir. Gerçekten yaşam kalitesini yükseltecek neticelere varabilmek için, yaşanabilirlik tartışmaları halkın doğrudan katılımıyla, aynı zamanda da evrensel değer ve bilgi temeline dayanan anlayış çerçevesinde yapılmalıdır.

Yerel yönetimlerden ne beklemeliyiz? Burada anlattığım bilgilenme, tartışma ve karar verme süreçlerini demokratik doğrudan katılımıla gerçekleştirebilmek için yerel yönetimlerimizin yapması gerekenleri iki başlık altında irdelemek istiyorum. Bunlardan birincisi süreçleri örgütlemek için ilke ve uygulamalarla ilgili. Doğrudan katılım kendiliğinden veya gelişigüzel düzenlemelerle gerçekleşemez, gerçekleşirse de sonuçları tatminkar olmayacağı gibi devamlılığı da sağlamaz. Her şeyden önce yöneticilerin bu tür katılımı sağlayacak (mesela halk meclisi gibi) örgütleri kurmaları, kararlara ortaklık yetkilerini yönetmeliklerle teyit etmeleri ve bu

süreçler için kaynak (özellikle mekan ve gereçleri) sağlamaları gerekir. Önemli bir başka konu da katılımcıların kimlerden oluşması gerektiğidir. Türkiye'de yerel yönetimler siyasi parti temsilcilerinden oluştuğundan doğrudan katılımın siyasallaşması ve muhalif grupların dışlanma olasılığı yüksektir. Bu olasılığın önüne geçilmesi demokrasinin en başta gelen gereğidir ve bu gene yerel yönetimin görevidir. Ayrıca, katılımcıların toplumun değişik kesimlerinden olmaları için özen gösterilmelidir. Burada akla gelen katılımcıların gelir düzeyi ve yaşam tarzı çeşitliliği, çocuklar ve gençlerin dahil olmalarıdır. Tartışmaların bireysel deneyim, görüş ve arzuları kadar, evrensel değer ve bilgilerin de ışığında yapılabilmesi için bu donanımda olan kişilerin de dahil olması gerektiği kanısındayım. Gerek gençlerin gerekse bilimsel yaklaşımların katılımın parçası olması gerekliliği, kent yönetimi ile hemen her kentimizde var olan üniversitelerimiz arasındaki ilişkinin düzenlenmesini gündeme getirmektedir. Bu tür işbirliği, pek çok başarılı örnekleri olan "hizmet odaklı eğitim⁽²⁾" uygulamasıyla hayata geçirilebilir.

Yerel yönetimlerin dikkate alması gereken ikinci konu ise kentlilik bilinci ve kent sevgisini destekleyen seyran, yol, meydan, köşebaşları, park ve bahçe gibi kamusal alanları ve çeşitli kesimlere mensup insanların sıkça bir araya geldikleri lokanta, çayhane, meyhane, pastane, gibi sosyal mekanları özenle koruyup geliştirmeleri gerektiğidir. Mekansal ayrımcılık sonucu bu tür yerler hızla yok olmaktadır. Kamusal alanların ortak mekanlar olmaktan çıkarak özelleştirilmesi ve/veya belirli kesimlerin kontrolü altına alınarak, farklı yaşamlara izin vermemesi kentsel yaşam kalitesini doğrudan etkilemekte, daha da önemlisi kentlilik bilincini ve kent sevgisini zedelemektedir. Kamusal alanları daraltılmış bir kentte katılımcı demokrasinin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Burada yerel yönetime düşen görev, kentsel tarihimiz ve geleneğimizde var olan bu mekanların devamını sağlamak ve eksikliği görülen yerlerde yeniden yapılandırmak olmalıdır.

Burada özetlediğim yaşanabilirlik anlayışı, kentsel yapılaşma süreçlerine halihazırda hakim olan her ne pahasına olursa olsun rant yükseltme, yandaş kayırma ve kısa dönemli politik fayda sağlama amaçlı uygulamalara aykırı düşmektedir. Bu nedenle, seçmenlerine yaşanabilir kent sözü veren yerel yönetimler, yürürlükteki menfaat çarklarını durdurmak sorumluluğunu üstlenmiş olduklarını da bilmelidirler.

⁽²⁾ Service learning

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.